

J.M. CASTELLET
**Seductors, il·lustrats i visionaris. Sis personatges en
 temps adversos**

Barcelona: Edicions 62, 2009, 243 p., 22 €

Vint-i-un anys després de la publicació d'*Els escenaris de la memòria*, Josep M. Castellet ens sorprèn amb un nou llibre de memòries, *Seductors, il·lustrats i visionaris*, que ens arriba acompanyat del Premi Nacional de Cultura a la trajectòria artística i professional. D'entrada, cal dir que, en ambdues obres, el memorialisme de Castellet no es vertebrava mai entorn del *jo* —o només en comptades ocasions—, és a dir, que no hi trobem l'exhibicionisme flagrant típic de la majoria d'autobiògrafs, sinó que Castellet sol partir del retrat literari d'un personatge conegut i, en base a aquest retrat aliè, activa el record i es caracteritza a si mateix.

La motivació a l'hora d'escollir uns personatges determinats és diferent en cada llibre, i ell mateix ho deixa clar a la justificació del segon, quan diu que a *Els escenaris de la memòria* els personatges responien a un «rigorós càsting intel·lectual» (hi trobàvem, entre altres, Ungaretti, Rodoreda, Alberti, Pla, Pasolini, Octavio Paz o Aranguren), mentre que en el cas de *Seductors*, els personatges, a més de ser objecte de l'admiració de l'autor, han format part del seu cercle d'amistats més íntim (Manuel Sacristán, Carlos Barral, Joan Fuster, Gabriel Ferrater, Alfonso Comín i Terenci Moix).

Aquest *jo* humil, distanciat, ressagat, observador més que pròpiament agent, es construeix sistemàticament, a *Els escenaris de la memòria*, mitjançant tres recursos propis de la retòrica clàssica, que ja va apuntar Jordi Cornudella a *El Temps* (13-19/VI/1988). Pel que fa al primer recurs, la presentació de situacions concretes, anecdòtiques, i el rebuig de divagacions abstractes són, sens dubte, els mitjans que Castellet explota més en ambdós llibres. Quant al segon, la descripció física dels personatges, acompanyada de valoracions sobre el seu caràcter, és un procediment més propi d'*Els escenaris*, mentre que, en canvi, a *Seductors* es redueix a un esbós molt esquemàtic o, a vegades, ni tan sols no apareix. Per exemple, mentre que a *Els escenaris* Castellet esmerça dues pàgines per descriure Rodoreda, a *Seductors* només descriu Joan Fuster destacant-ne un tret facial. I podríem dir que el tercer recurs del qual Castellet treu partit en ambdues memòries —la reconstrucció de converses o de monòlegs posats en boca dels personatges— és el que s'aplica amb més generositat, el que permet un distanciament. I, d'aquesta manera, la responsabilitat dels discursos dels personatges recau en ells mateixos.

Encara que Castellet ens assegurí, a *Els escenaris de la memòria*, que reproduïx fidelment i literal les converses, de seguida observem que és una convenció. En primer lloc, perquè l'acte memorialístic és limitat i la reproducció de la seva totalitat es redueix a un impossible metafísic. En segon lloc, perquè quan llegim la plasmació d'aquestes converses no trobem cap marca d'oralitat, ni cap col·loquialisme. I en el cas que apareguin, és per dotar el text de versemblança i, per tant, sempre amb la mà del creador al darrere. I després d'una lectura més detinguda, fins i tot adduiríem una altra raó: la de les incorreccions. Sense anar més lluny, en el retrat de Pla que ens ofereix *Els escenaris*, Castellet intenta imitar la llengua oral d'aquest escriptor servint-se d'alguns manlleus, per exemple, d'*El quadern gris*: *tirar al dret* (p. 96), *(no) tocar de peus a terra* (p. 100, 117), *donar-hi voltes* (p. 101), *esmunyir-se com una anguila* (p. 102), *pagar al comptat* (p. 113), *treure'n l'aigua clara* (p. 116), *desori [...]* arribar al llit i trobar que no és fet (p. 118). O també, en aquest retrat, hi trobem expressions que Pla no utilitza en l'esmentada obra, com *fil·lar prim* (p. 96), *glaçó* (p. 99), *fer volar coloms* (p. 100), *ser faves comptades* (p. 101), *dir quatre veritats* (p. 102), *esfereït* (p. 113), *daltabaixos* (p. 114), *plens de gom a gom* (p. 114), *tenir la màniga més ampla* (p. 115), *panorama* (en sentit de "circumstàncies negatives", p. 116) i *fugir d'una cosa com de la pesta* (p. 117).

Així, el gènere memorialístic se'ns presenta com una construcció literària –part veritat, part manipulació–, en la qual es pretén donar la sensació de veracitat. Hem de partir del pacte autobiogràfic de Lejeune i pensar que Castellet ens explica la veritat, encara que aquesta, a vegades, se subordini a la recreació estètica. Això ens porta a qüestionar el criteri de veracitat en els llibres de memòries. És evident que els retrats que Castellet ens ofereix en ambdós llibres presenten una de les múltiples cares del personatge, amb una lectura suggestiva, rica, amb estil. Castellet filtra la informació a través de la seva consciència literària i ens ofereix només el que l'interessa. El cas que millor ho exemplifica, a *Seductors, il·lustrats i visionaris*, és el de Gabriel Ferrater. Castellet aborda les misèries de Ferrater que incideixen tan sols en l'àmbit cultural o professional, mai en el personal. Fa gràcia que, al final del retrat, Castellet digui que no ens explicarà per què Ferrater ha estat abandonat per la seva dona, després d'haver-nos-el presentat com a jurat irresponsable, alcohòlic, faldiller, excèntric, desentès de les obligacions.

Amb aquest exemple observem clarament que la fortalesa literària no existeix en funció de la corrupció o de la bondat del personatge, sinó en la manera com l'autor l'aborda, com li dona la caracterització que l'interessa, ometent algunes dades. L'omissió de la separació de Ferrater no és una omisió o un defecte ètic, sinó estètic. Aquesta voluntat d'estil o de recreació estètica no impedeix que el memorialisme compleixi el seu objectiu central: el de ser una font de documentació per conèixer el passat. Les memòries operen, sens dubte, un paper formatiu en el lector, en el sentit que aquest és capaç de destriar les perspectives del medi en què es va moure l'autor, en aquest cas, Castellet. Ara bé, a l'hora de reconstruir el passat, canvia força la perspectiva que s'adopta quan es tenen 60 anys i el passat és fresc i cal reivindicar-lo (com és el cas d'*Els escenaris*) o quan se'n tenen 80 (com quan escriu *Seductors, il·lustrats i visionaris*).

És cert que la memòria ho barreja tot i que, amb el temps i la nostàlgia, se suavitzen alguns records. El component de no dulcificació s'activa millor a *Els escenaris*, mentre *Seductors* cedeix una mica a la rutina exculpatòria. Hi ha un passatge a *Els escenaris* en què Castellet explica durant més de mitja pàgina que el règim franquista els sanciona amb una multa i els retira el passaport per haver participat en els Jocs Florals a l'exili (Ginebra, 1973), i s'observa clarament com l'autor carrega les tintes contra el règim. En canvi, a *Seductors*, en el retrat de Ferrater, Castellet explica que Carlos Barral no es pot incorporar als Premis Internacionals de Literatura perquè el règim el priva de passaport i ho resol només en una frase dient que era l'habitual en aquella època (1965).

Aquest to suavitzador que trobem només a *Seductors, il·lustrats i visionaris* activa, a més a més, una despolitització de la memòria. Al retrat que ens ofereix, a *Seductors*, de Manuel Sacristán, el seu amic de l'ànima, Castellet mai no el jutja, ni li recrimina res per la seva adolescència falangista. I estem parlant d'un personatge que després es va convertir en un gran exegeta del marxisme. Però la reconciliació amb el passat, com sempre, no ve exclusivament de la veu de Castellet, sinó de la veu aliena. A aquest passatge el segueix un altre, força cru, en què Castellet es retroba amb un excompany d'institut, anònim, que li retreu la seva amistat amb un falangista, ja que ell té gravada dins el cap la imatge d'un Sacristán cantant vehement el *Cara al sol*, mentre el seu pare, republicà, estava a la presó.

En aquest sentit, podem parlar de reconciliació amb el passat? Perquè Castellet mai no jutja directament, però posa en boca d'un altre personatge paraules dures. Hi ha, a més, una altra diferència notòria entre *Els escenaris* i *Seductors*: els retrats d'*Els escenaris* tenen una càrrega de lirisme que no trobem al segon llibre. Hi ha escenes, com ara la descripció del mar al retrat d'Ungaretti, que voregen el que coneixem com a «prosa poètica». Això no vol dir que *Els escenaris* siguin millors que *Seductors*. El gran mèrit de *Seductors* és haver sabut camuflar millor els recursos literaris i fer-nos les memòries més creïbles gràcies a aquesta fingida naturalitat.

Cal notar que, si bé Castellet se'ns presenta com una figura secundària en ambdues memòries, això no deixa de ser una *captatio benevolentiae*. Perquè el lector de seguida té la sospita que Castellet es fa seu el discurs dels personatges per explicar-se a si mateix, que és qui, en definitiva, adquireix el protagonisme. Sembla força clar que, rere la tria d'uns determinats personatges, hi ha la intenció d'explicar unes etapes determinades de la vida de l'autor, i que aquesta intenció és la que dona al conjunt una aparença unitària. Què són les memòries? A *Els escenaris*, Castellet diu que un «projecte»; a *Seductors*, remata que un «exercici literari». «Projecte» i «exercici literari»; amb això Castellet ja ho diu tot.

Núria León Mercader
Universitat de Barcelona